

UDİ MUZ

DƏRSEGİRK

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCANI XALQE BİTOV MİLLƏTXOY LİDER

VENERA ANTONOVA

Udi muza zombakala bitov işk'olxoy 3-ci sinifxoynak'

UDİ MUZ

Dərsegirk

© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və **derslik@edu.gov.az**
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

GIRKE BOŞ BAKALOROX

I bul. Mo, zuzu

1. Mo, zuzu 8
2. Bezi ailə 10
3. Moisey kalba 14
4. Samci mux 18
5. Əsil işk`ola tağal 22

II bul. K`ənesa təzə fikirxo qaypsun

1. Promet`ey 28
2. Komiksla t`ekst` hazırbsun 32
3. Evrika 36
4. Xoxnubakala ayna 44
5. P`ə kötən 48

III bul. Şaat hik`ə, pis hik`ə

1. Dialogxo 54
2. Dünyənin ən gözəl nana 58
3. Fikirbi Esse şampsun 60
4. Bitovt`oğoxun alloya karxsun
çureğala çoval 64
5. Zor sagala baksunast`ane 70

IV bul. Vətənə tarazne

1. Tarapsa taysun 76
2. Beş ölkın paytaxt 78
3. Şamaxın observat`oriya 82
4. Basq`al 86
5. Q`əbələ 90
6. Nij 94

Ümüxlaxsun

Exlëtbsun

K`al

Şam

1. Mo, zuzu

2. Bezi ailə

3. Moisey kalba

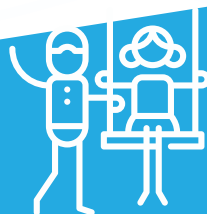
4. Samci mux

5. Əsil işk'ola tağal

Mo, zuzu

1

Mo, zuzu

Mo, zuzu

1

Zu vëx bezi ba-
rada exlätbsu-
nez çuresa.

Bezi s`i Mariyane.
Bezi familiya
Şirvarine.

Ailin 3-ci
övladzu.

Bezi gele
dost`urxono.
Şot`oğoxun
sagala açipsuna,
tarapsuna gelez
çuresa.

Bezi
8 yəşo.

3-ci sinifin
tələbəzu. Dər-
surxo şaat
k`alezne.

Bezi gele
çureğala sa əşo.
K`onst`rukt`oren
cürbəcür fiqurxo
düzbsune.

Zu mûq, zarafatp`ala xuyərzu.
Samal zast`a tənbelluğo. Dər-
surxo samalal şaat k`alk`ayiz,
bezi nəticox lap şaat`e bakon.

Dost`urxo! Vənal ef barada esse şampanan oşaal ef yoldaşxo tadan.

P`LAN

1. Hun va çalxest'un
2. Zu ailin boş
3. Yəş
4. Bezi sinif
5. Bezi dost`urxo
6. Şaat tərəfxo
7. Pis tərəfxo

Q`ayda ak`est`un

1. Xabarxo top tadan.
2. Fikirxo sadə ğaçəyitmoğon avabakest`anan.
3. Ğaçəyitmoğo düz həzirban.
4. Əyitmoğo düz şampanan.

Esse şampseynak`

1. P`lanan ef barada şampan.
2. Xabarxo düz şampan.
3. Şaat saal pis tərəfxo şamk`at`an obyekt`ivni bakan.

Əgər çureğaynan,
albomi perin loxol ef
şikilə ləçəq`t`anan. Ef
xəsiyyətxo şikili hərə-
minə q`eyd ban.

Bezi Ailə

Mo, zuzu

2

Bezi gele kala
saal muç'a sa
ailənebu.

Me dönə vəx bezi
ailin barada ex-
lətbsunez çuresa.

Mo bezi kalbane. Şot'ay 68 yəşebu. Şo, ailin boş bitovt'uxun kalane. Kalban aq'ullu məsləhətxone tast'a. K'ojin bəş bakala məlne meyvin xodurxo, saal vardurxone bit'iyo.

Mo bezi kalnane. Şot'ay 65 yəşebu. Bezi kalna gele gözəle. Muç'a kalna baalkain, gele tələbbale. Bezi kalna hesabi məlime.

Mo bezi bavane. Şot`ay 45 yəşebu. Bezi bava şofere. Şot`in iz əşlə görə məsuliyyətə zap`e. Şot`aynak` ki, amdarxo sağ-salamat içoğoy ganu p`ap`esbsuna boşlune.

Mo bezi nanane. Şot`ay 42 yəşebu. Bezi nana doxture. Gele muç`a saal axşumk`ala sifətene. Şot`in bolinşinane əşbsa. Azariğoy q`ayğınane çure.

Mo bezi kala xunçine. Şo, 10-ci sinifin tələbəne. İz dərsurxo qoyene k`ale. Me usen k`ala tağale, şot`aynak`al şaat həzirləinşebak-sa. Xunçi gələcəyə memar baksune çuresa.

Mo bezi viçine. Bez viçi 7-ci sinifəne k`ale. Şot`in , idmanaxune məşq`ul baksa. Bezi viçen ədəbiyyata gelene çuresa.

Mo bezi əmine. Şo, tarix dərse məlime. Vətəni davinane iş`irakbe, iz igidluğane ak`est`iyo.

Hər suntu'n iz əşlə
bayın, ailə samalal
möhkəm saal sağ-
lam bakale.

Beş ailinə bitov-
t'ogon q'aydoğ
iz q'aydinen
əməlt'unbsa.
İçoğ uk'ala
əşurxo bsat'un.

Bezi ailinə gelez çuresa. Ailin
boş bütovt'ogon sun-suna ge-
let'un çuresa. Sun-suna hörmət-
t'un laxsa saal sun-sunay
q'ayğinet'un çure.

1. Q`ohumluğa ak`est`ala əyitmox şampanan.

2. Tadeşi əyitmoğoxun ғаçəyitmox həzirbanan.

kalba

mandakbaksun

avabaksun

nağıl

kalna

exlätbsun

marağlu

yan

nana

məşq`ul baksun

dərsurxo

ost`aar

bava

fikir tast`un

3. Muč`a dost`urxo! Vənal ef ailin boş bakalt`oğoy barada exlät həzirbanan. Esseyal şampes banankon.

Moisey kalba

Mo, ZUZU

3

1. T`ekst`a rolen k`alpanan.

K`alk`alt`uxun bəş

1. T`ekst`e s`iye barada ef fikirə upanan. Ef fikiren, t`ekst`e s`iya het`u görə ketərt`un laxiyo?

2. T`ekst`e boş het`uxun exləteğale?

Emili ailə bağçinat`un köçp`i. Bağçına şot`oğoy bəş ən sift`ə c`eriyo Moisey kalbane baki:

– Usumez ak`i, kalba!

– Usumen hare, bez bala!

Moisey işq`ar İjen-joğul bağçinane manst`ay, xodur-xone q`ulluğbsay, vardurxone bist`ay.

Bağçına köçp`it`uxun oşa Emil hər savaxt`an usum hayest`ay, kalbaxun sagala bağçına əşəbsay.

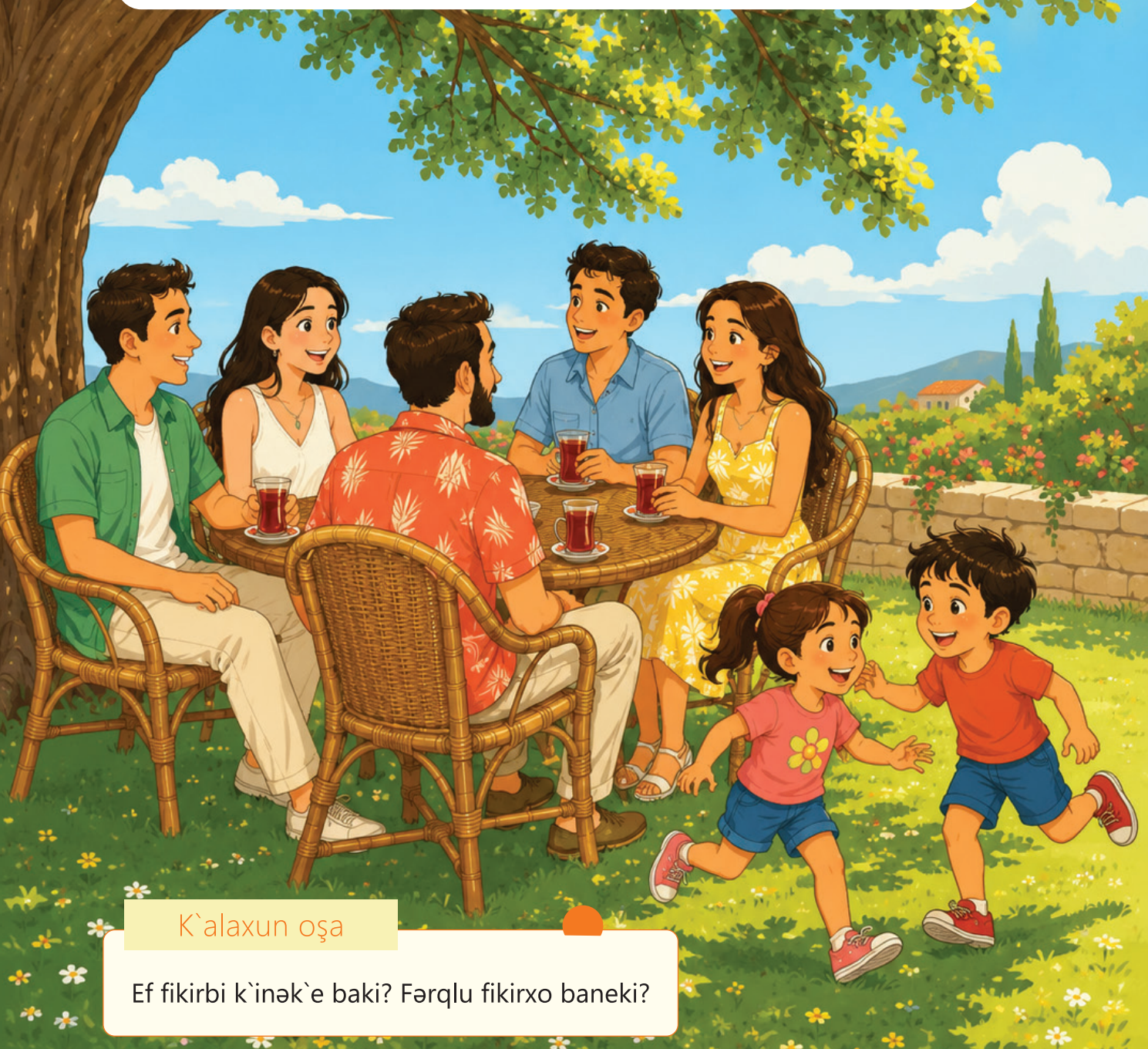

Bağçına kala sa xode buy. Şot`ay, hər tərəfe taymox- c`ik`urxo avuz-bakeney. Yəynul eğarex ğimxost`a q`onşiyox me xode oq`at`un gire-say. Şot`oğon muç`a-muç`a exlətxot`un exlətxosay. Hər dönə: "Me xoda bit`it`u Buxaçuğon boxoy ömürq`an tadi!" – next`uniy.

Mot`oğo ibakala Emilen sa ği kalba pine:

– Kalba, zaal xod bist`una zombane.

Kalbay xoşele hari nəvəy fikir.

K`alaxun oşa

Ef fikirbi k`inək`e baki? Fərqlu fikirxo baneki?

Eyex efanan

"Moisey kalba" t`ekst **bədii t`ekst`e**. Bədii t`ekst`urxoy boş hadisəgəoxune exlätəsa. Metər əsərxoy bos obraxxone baksə.
Bədii tekst`e boş **dialogxoval** əşəsa.

- Xeyirq`an baki, kalba!
- Xeyirq`an baki, bez bala!

Mo, dialogue.

Moisey kalba saal Emil **obrazxone**.

2. Şikili boş ak`ala xode s`iya upanan saal şot`ay barada hik`ə avanan exlätbanan.

3. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

4. Moisey kalbay xəsiyyətəxo şampanan.

5. Ef fikiren, Emilen het`aynak` xod bist`une çuresay? T`ekst`e boş`an hat`e ganu bəğəbi ef fikirə avabakest`anan.

6. P`lanan nağılı t`eyin t`ağayna şampanan.

P`LAN

1. Payızı vaxt burqesun;
2. Emilen kalbaxun sagala çınarna xoda bist`un;
3. Emilen çınarna xoda q`ulluğbsun;
4. Emili mûqbaksun.

Q`ayda ak`est`un

1. Xabarxo top tadan.
2. Fikrxo sadə ғаçəyitmoğon avabakest`anan.
3. ғаçəyitmoğo düz həzirbanan.
4. Əyitmoğo düz şampanan.

Q`eyd.

Şikiləl bəgi exlät-
bes banankon.

Samci mux

(kütəi)

Mo, zuzu

4

1. T`ekst`a intonaşinen k`alpanan.

Bitov bəş tağala yaq` samci piləkəni muxaxune burqesa.

Amdaren me piləkəni muxaxun laysa burqat`an, mütlək sa kulen piləkənin surayinaxune biq`sa. Mo lamandi nu bist`eynak`, gele vacibe. Zəif ləngurxo bat`an mütlək şinesa kula biq`sun lazıme baksax. Me kul beşi məlimxone. Məlimi kulaxun biq`inut alabaksun sal sa cürə mümkün tene.

Usenxo c'ovaksunen piləkəni
muxurxo qoşe manst'a.

Muç'a dost. Naxışı muxur-
xoxun laysunen saat əşurxo ba.
Şot'aynak' ki, sa ği şot'oğon vi
əməxun biq'alt'un.

Gülarə Munis

Şikilə fikir tadanən.
T'ekst'e boş ba-
kalt'oğoxun şot'ay
əlagə bünə?

K'alk'alt'uxun bəş

T'ekst'e s'iyə barada ef
fikirə upanan.

K'alaxun oşa

T'ekst'e s'iyəxun irəzinən?
Het'aynak'? T'ekst'e s'iya ba-
dalbsun çureğaynan, şot'o hetər
s'inan tado?

2. Ef fikiren, "Samci piləkəni mux" uk`at`an hetunan ef nəzərə biq`est`a?

3. T`ekst`e boş məlimə hetərt`un çalxest`a?

4. *Məlimi kulaxun biq`inut alabaksun sal sa cürə mümkün tene* fikirə misalxo eçeri q`andırışanan.

5. T`ekst`axun manu düz etenesa?

A) Samci piləkəni mux uk`at`an işk`olane nəzərə exst`a.

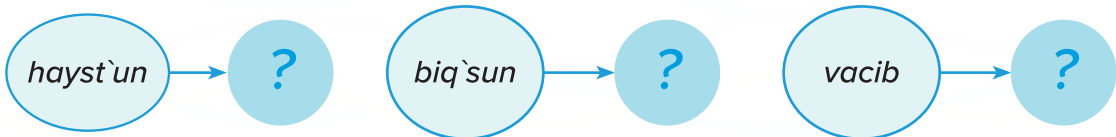
B) Samci piləkəni mux uk`at`an ailinə nəzərə exst`a.

C) Məlim amdara zombala ən İvəl varluğə.

D) Naxışen eşt`un şaat əşurxoy nəticəne.

6. T`ekst`e boş bakala əsas fikirə bəğəbanan. Hat`e fikiri loxol fikirxo avuzbanan.

7. Əyitmoğoy əks məninə şampanan.

8. Ümüxlaxi saal k`alpi t`ekst`e boş het`uxuna exlətesa? T`ekst`urxoxun mani nəticinən c`evk`iyo?

9. Məlimi barada exlətbanan. Şot`o hetənnan çalxest`un çureğə?

10. "*Şaat əşurxon vi əmə ext`alt`un*" fikirə ef arane məsləhətbi nəticə c`evk`anan.

11. Tadeşi əyitmoğə saal sunaxun ğaç bakala əyitmoğə ğaç-əyiti boş əşp`est`anan

*məlim, sift`in məlim, çuresun, tərbiyə tast`un,
q`əşəng əyitpsun, exlətbsun, tələboox, sinif*

12. Şikilə fikir tadanən. Şikili boş bakalt`ay q`a t`ekst`e boş bakalt`ay arane bakala fərgurxo sunaxun c`əkp`anan.

13. Məlimi barada esse şəmpanən.

Fikirbi esse şəmpseynak`:

- sift`ə məlimi bonin xəsiyyətxoxun, yaal iz qavunun görkəmə fikir tadi burqes banankon.

Bonin tərəfə fikir tadi şəmpseynak`:

- ◆ məlimi barada ef avabakalt`u upanan (1-2 gəçəyit);
- ◆ oşaal şot`ay bonin xəsiyyətxoy (muç`a, sadə, tələbbal, şaat saal q`) barada exlətbanan (2-3 gəçəyit);
- ◆ Axırda.

Qavunun görkəmi barada şəmpseynak`:

- ◆ məlimi barada hər tərəflu upanan (1-2 gəçəyit);
- ◆ qavuni görkəmə (alloy, boxoy popen, mas`i sifəten saal q`) şəmpes banankon (2-3 gəçəyit);
- ◆ Axırda.

Əsil işk`ola tağal

Mo, ZUZU

5

Ef fikiren, əsil iş-
k`ola tağal hetər
bakalane?

Əsil işk`ola tağalen
seri əyitk`alane,
dərsurxo saat k`al-
k`alane, kalat`oğ
hörmət balane.

Zu vəx bezi dost`urxoy barada exlətsunez çuresa. Bez dost`urxo gelene. Şot`oğoy gelo bez q`onşiyoxe.

Yan dost`urxoxun sagala əyitə sa beyan ki, beş hərrəminə təmiz efalyan. Göynxo, xodurxo q`orişalyan. Məlimxon next`un ki, göynxo, xodurxo q`orişbsun beş elmoğoy saf baksuna q`orişbsun upsune.

Payızın xaşurxost`a q`aribaki xazalxo sa gala topyanbsa. Joğuli xaşurxost`a isə kakalat`oğoxun sagala, şu əşləne taysasa, şot`oğ beş bacarbala köməyə bsayan, q`oja amdarxo köməyyanbsa.

Axsibayxost`a yəşlu
saal içoğoy şukk`al nu
bakala amdarxoy (ye-
timxoy) k`ojurxoyan
taysa. Şot`oğoy k`ojin
əşurxo köməyyanbsa,
məlnə təmizyanbsa.

Beş məliməxun sagala Vətəni
davinast`a p`uriyoroş bakala
ailoğə usum-usum taşi
lafyanst`a. Şotoğə eyexun
c`evksun batenekon. Beş
c`ovakest`ala tədbirxost`a
şot`oğoval q`onağyanbsa.
Yax şot`oğon gele çurt`unsa.

1. T`ekst`e boş mani suvala coğab bəğəbes banekon?

- A) Dost`urxo het`aynak` sa əyitəlt`un hariyo?
- B) Yəynust`a dost`urxon mani əşurxot`un bsay?
- C) Şəhid bakala ailoğə hetərt`un köməybsay?
- D) Dost`urxon göynxo, xodurxo q`orişbsuneynak` hik`ət`un bsay?

2. T`ekst`e boş bakalt`uxun aslu manu düz etenesa?

- A) Şəhid ailin q`ayğına çurpsun bitovt`ay borce.
- B) Yəşlu amdarxo saal içəğoy şukk`al nu bakala amdarxo (yetimxo) taşi lafst`un bitovt`ay borce.
- C) Dost`urxon xeyirxax əşurxo biq`suna arzut`unbsa.
- D) Useni vaxt`urxo görə amdarxoy biq`ala əşurxoval badale-baksa.

3. Ğaçəyitə tamambanan.

Dost`urxo şot`o görə gelet`un çuresa ki, şorox ...

4. Het`aynak`şəhidxo eyexun c`evksun batenekon?

5. T`ekst`e boş əsas fikir hik`ə?

6. Mani ğaçəyit saf əyitə q`andırışalone?

- A) bədəni hissoğoy bitovt`ay saat əşbsun.
- B) amdaren dərman ũğsun.
- C) möhkəm elmuğen, gümrax

7. "Dost`urxoxun sagala yetimxo köməytast`un" t`eminen dialog həzirbanan.

8. "Göynxo, xodurxo q`orişbsun saf baksuna q`orişbsun upsune" kot`o görə ef fikirə avabakest`anan. Göynxoy, xodurxoy, amdari saf bakseynak` mani əlagəbu? Ef fikirə misalxo eçeri q`andırışanan.

9. Şikilxo bęgi "Əsil işk`ola tağal metəre bakon" t`eminen t`ekst` həzirbanan.

P`LAN

1. Dost`urxo;
2. Təngin kisək;
3. Q`eyrət;
4. Çuğoy diristbaka upsun.

Şame boş
burişanan, zəhmətəl
bakayin, diristbakaz
nexe əyitmoğoxun
əşbest`anan.

1. Promet`ey

2. Komiksla t`ekst` hazırbsun

3. Evrika

4. Xoxnubakala ayna

5. P`ə kötən

K'ənesa

təzə fikirxo qaypsun

2

Promet`ey (kütəi)

K`ənesə təzə fikirxə qaypsun

1

1. Suvalxo tadi ef arane exlətbanan.

Afina

Dost`urxo,
hik`ənesə təzə
sa şey qaypsuni
barada ibake-
nan?

P`oy hik`ənesə
sift`ə qaypsun,
k`ə upsuna?

Hik`ənesə
sift`ə
qaypsun...

Ef fikiren, dost`en
iz fikirə hetər
çark`est`ale?

Dost`urxo, p`oy
sift`in qaypsuni
barada hik`ənan
ava?

Zevs

2. T`ekst`a intonaşinen k`alpanan.

Mifologin exlätə görə, gele-gele damna dörəst`a, Oçali çoyel nu bi-yala buxaçuğxone yəşəinşbe. Şot`o-ğoy padc`ağ bakene Zevs. Amdarxon isə gele pist`un karxe. Zevsen şot`o-ğoy karxsuna dözümsuze biyo. Amdarxon koruğ ak`i, mibi, aruğsuz mandi, azarainşaki q`olaynubaki usum p`uret`un.

Promet`eyen amdarxo iz goroxe hare. Şo, amdarxoy dost`ey, şot`oğə gelene çuresay. Şot`in insafsuzluğa aranexun exst`eynak` Afinaxun müdrüklüğa, Hefestin emalatxaninxun aruğa başq`i amdarxone tade. Aruği köməyen amdarxo gamt`unse.

Promet`eyen amdarxo sənətə, k`albsuna, hesabbsuna saal şampsunane zombe. Şot`in şot`o-ğoynak` vəhşi əka saal öküzə kiyele zombe.

Promet`eyen amdarxo q`ayığ saal p`arus düzbsunane zombe.

Amdarxo dərməne tade saal hetər mualicə baksunane q`andirişe.

Kot`oğə görə Promet`eyi loxol Zevse əcuğone biq`e. Promet`eya Q`afq`azi buruğoy bel zincirləinşbsunane tapşurbe.

Axırda Geraklen Promet`eya çark`esedi. Zevsaxun xaişebe P`romet`eya bağışlainsane.

Zevsen Promet`eya bağışlainsəbsa, oşaal nu biyalt`oğoy sirinane bast`a.

Əylin Savad
Portalaxune

3. T`ekst`e boş Promet`eyen amdarxo hik`ə zombe?

4. Promet`eyi barada bakala düz fikirxo c`əkp`anan.

1. Amdarxo aruğə tast`a.
2. Həzirbi gəmine tast`a amdarxo.
3. Zevse q`əst`ənə taysa.
4. Zevsen Promet`eya sal sa vədine bağışlainş tenebsa.
5. Promet`ey düzgünə bake.
6. Zevs düzgün tene bake.
7. Gerakl düzgünluği tərəftarey.

5. Düz saal sərf fikirxo c`əkp`anan.

- 1) Zevsen Promet`eya Alpe buruğoy bele zincirləinşbsa.
- 2) Promet`eya Geraklene çark`est`a.
- 3) Geraklen amdarxo hesabane zombsa.
- 4) Aruğa q`orişalo Afinaney.

6. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

7. T`ekst`axun düz eğala bavoğoy məsəlox şampanan.

8. *Aruğ, şam, hesab* əyitmoğoy məninə bəğəbanan oşaal
ğaçəyiti boş əşbest`anan.

9. Ümüxlaxi t`ekst`axun aslu tadeşi suvalxo coğab tadan.

9.1. Amdarxoy sagala karxsunen saal əşbsunen mani xeyire bakiyo?

9.2. T`ekst`axun aslu pesbanekon:

1. *Damna amdarxost`a fikirbsun tenebake.*
2. *Damna amdarxo zəhmətkeşt`un bake.*
3. *Damna amdarxon gele suvalxo coğab bəğəbes tet`un-bake.*
4. *Aruxa damna amdarxoy bacarağent`un kiyelbes bake.*

9.3. Mot`oğoy sunt`in aruğə kiyelbsuna köməyebiyo:

- A) bəğ   B) s`əq`   C) asoy   D) ukun

Hefest

Eyex efanan

Muze exlæti boş intonaşınaxun saal fikiri axıra p`apsunaxun aslu cürbəcür gəçəyitmoxo. Fikirə p`a p`esp`ala gəçəyitmox kot`o sa misal bakes banekon.

Fikirə p`ap`esp`ala gəçəyitmoğon manisa sa hadisina, sa fikirə, q`amişaksuna, vaxt`e saal gane barada informaşinat`un tast`a.

Misal:

Zu tarazne p`ark`a. Amdarxon aruğa kiyelt`unbe. Aruğoy köməy gelene. Joğuli vaxt`e. İjena ije eysa saal q`.

10. T`ekst`e boş`an sa hema fikirə p`ap`esp`ala gəçəyitmox c`ək`p`anan.

11. Düz eğala əyitmoğox laxi çark`est`anan.

- Amdarxon aruğa (kiyelt`unbiyo, haq`et`un, q`orişet`un, toydet`un).
- Şame köməyen amdarxon içoğoy fikirxo (fikirbet`un, ext`et`un, şampet`un, q`ələmə ext`et`un, p`ap`esp`et`un).
- Damna amdarxon baki əhtəcxoy saya c`əkəbseyrak` gele, mal, tək, çüt əyitmoğox (zombaket`un, əşp`est`et`un, c`əkəbet`un, bəğet`un).
- Amdarxoy sift`in böq`əlq`ala əhtəc içoğoy k`əşəmux (ak`ene, bakene, əşp`est`ene)

12. Şikilə fikir tadanax oşaal sa mis`ik t`ekst` həzirbanan.

Komiksla t`ekst` həzirbsun

K`ənesə təzə fikirxə qaypsun

2

1. Yan vəxun
sagala axşum-
k`ala t`ekst`
həzirbsuna
zombakalyan.

2. Dost`urxo,
komiks k`ə
upsuna avanan?

3. Komiks ingi-
lisyoy əyite, iz
məne "axşump-
sun" upsune.

4. Komiks sun-
sunaxun ǵaǵ
bakala şikilxone.

5. Komiks t`ema
əyitmoǵon saal
ǵödəy cümloǵone
tadesa.

6. Me əyitmox saal
cümlox obrazxoy
muzene tadesa.

7. Komiks "şikillə
hekayal" next`un.

Axšumk`ala t`ekst` həzırbseynak` oq`axun
tadeşıť oğō zombaksun lazıme.

1. Ŭmŭxlaxi t`ekst`axun aslu suvalxo coğab tadanən.

1.1. Arximed şuva bake?

1.2. Alim mani dörəst`ane karxe?

A) Beş erin III əsirəst`a

B) Beş erinaxun bəş baki III əsirəst`a

C) Erin IV əsirəst`a

D) Beş erinaxun bəş baki II əsirəst`a

1.3. Arximed het`u görə çalxeşə?

1.4. T`ekst`e boş bakalt`uxun aslu, Arximeden mani təzə yö-nurxone c`evk`iyo?

1.5. Şikili boş hik`ə ak`est`a?

Ef fikiren, t`ekst`e boş het`uxun exləteğale?

2. T`ekst`a düz int`onaşinen k`alpanan.

Damna Sırakuza şəhəri padc`ağ Giyeron vicdanlune bake. Şot`in, Arximedaxun exlətbsuna gelene çureşe, usum-usum çalxeşi alimaxun məsləhətxone haq`e.

Sa ği Giyeronen çalxeşi zərgərə k`alene iz t`öğöl oşaal şot`o sa kərpic`i boyda q`ızile tast`a. Şot`o əmirebsa ki, tadi q`ızılaxun içeynak` tacq`an düzbi. Samal vaxt c`ovakit`uxun oşa zərgəren taca düzbi tanest`a padc`ağa. Tac həgigiyal gele q`əşənge baksa. Giyeronen çureşi tace keyfiyətə bəğane. Əmirebi ki, taca tərəziki loxol ayzapk`at`un. Tace çəki padc`ağen zərgərə tadi q`ızılı çəkinaxun eynine baki. Giyeronen taca təmiz q`ızılaxun düzbaksuna avabakseynak` Arximeda iz t`öğölə k`alpi ki, şot`in me misala həlbsuna içu məsləhətq`an tadi.

Arximeden padc`ağaxun sa ğiluğ vaxt`e ext`i. Şot`in dirist ğina fikiri boşə c`ovakest`i, ama iz beyne hikk`al sa fikir tene eçes baki. Biyəsin şot`in os`k`alpsune çureşi. Şot`in vannina jomol şirik xenen buyebi.

Arximed vannina bağala k`inək xene sa pay posp`i baredi. Hat`e dəyğa tac iz eyexe baft`i. Arximeden ost`aar səsen harayepi: “Evrika!”. Şot`in hərəkətbi cupi vanninaxun c`enesa, kap-kap iz paltara lapi tanesa ki, iz təzə qaypi fikirə bex c`evk`ane.

K`alaxun oşa

Ef fikirbi k`inək`e baki? Fərqlu fikirxo baneki?

3. Sirakuza şəhəri padc`ağ şuva bake?

4. Giyeronaxun aslu bakala fikirxoy manuva düz?

- A) Məsləhətbirut sal sa əş biteneq`o.
- B) Vicdanlune bake.
- C) Vicdansuze bake.
- D) Bacarağsuzə bake.

5. Giyeronen Arximeda iz t`öğöl het`aynak`e k`alpest`e?

---

6. Giyeronen het`u görə Arximedane pe? Coğabxoy sunt`u c`əkbi ef fikirə subutbanan.

*Arximeden tac düzbala
zərgərə şaat çalexsay.*

*Arximed
alime bake.*

7. Arximed het`aynak`e vannina başe?

- A) Suvali coğaba bəğəbseynak`
- B) Os`k`albseynak`
- C) Suvalı coğaba nu bəğəbsuna görə
- D) Bacarağa yoxlainsəbseynak`

8. Mot`oğoy sunt`in Evrika əyitin məninane tast`a:

- A) Bəğəzbi
- B) Q`amışezbaki
- C) Avazbaki
- D) Harayespi

Əyc`indəri Arximed Giyeroni t`öğöl hari pine:

– Zu misala həlbsuni yönə bəğğəbez.

Arximeden upsuna görə taca saal hat`e çəkinen q`ızılı kərpic`ə et`unşt`a. Arximeden sa q`ava jomol şirik xenen buyebsa oşal taca t`iya basaneksa. Şot`in q`avaxun posp`i barala xena t`esoğə q`avane bapi. Oşal təmiz q`ızıla xenen buy q`avane basaksa. P`urumal barala xena sa q`avane bapi. Bitovt`oğon at`unk`i ki, samci q`avaxun bari xe p`əmcı q`avaxun bari xenaxun gelene.

Şikili loxol əş taşanan:

- ✓ Şikilə fikir tadan.
- ✓ Şikil t`ekst`e mani hissinaxune düz eyşa?
- ✓ Şikili boş avuzuno hik`ə?
- ✓ Het`u tet`un düz zapiyo?

Arximeden Giyeronə pine:

– Buruxk`inək` Giyeron! Hun ank`i ki, tac bakala q`ave boşt`an xe gelene bari. Ko şo upsune ki, tace q`a q`ızılı usk`un eyni tene. Kəre c`eysa ki, tace boş q`eraz suluk` met`alebu. Zərgərən taca düzbat`an tace boş q`ızılaxun gele q`eraz metale bape ki, q`ızılı çəkinaxun düz eğanə.

Kot`o ibaki Giyeroni əcuğone biq`i. Şot`in zərgərə iz t`öğölə k`alpi.

1. Ef fikiren, Giyeronen zərgərə hik`ə uk`ale? Zərgəri coğab hik`ə bakale?
2. Zərgərə aid xəsiyətxo c`ək`p`anan.

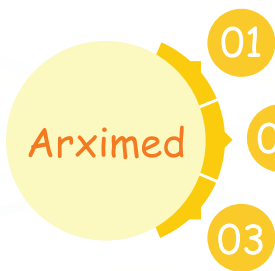

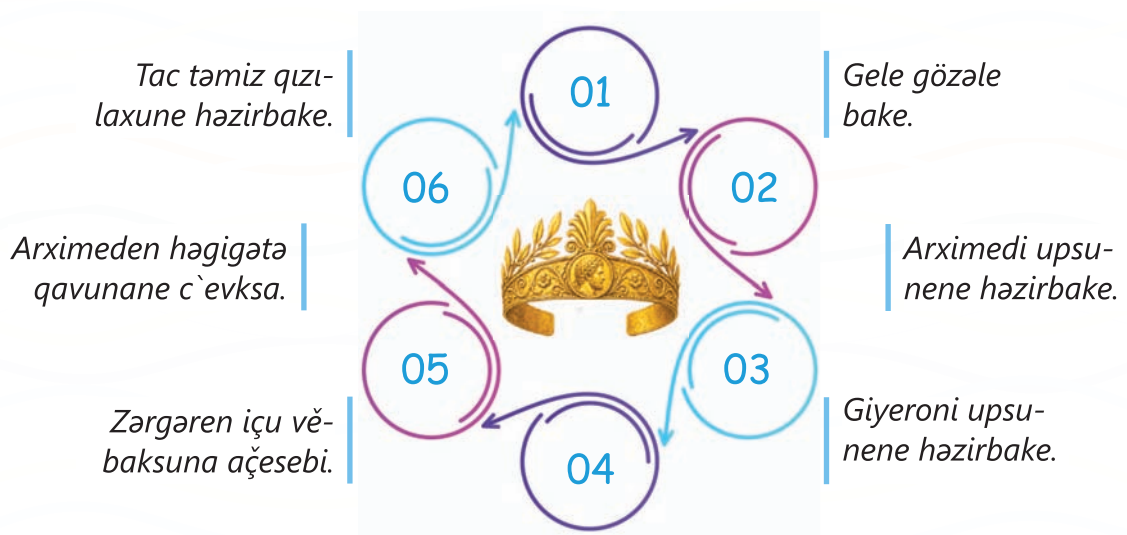
3. Arximedi təzə qaypi ideyinen het`u avabaksunane köməy-biyo?

1. zərgəri əfçiduğsuna
2. Giyeroni vicdanlu baksuna
3. tace təmiz q`ızılaxun baksuna
4. tace təmiz q`ızılaxun nubaksuna
5. bəzi şeymoğoy xena batksuni səbəbə
6. bəzi şeymoğoy xena nubatksuni səbəbə

4. T`ekst`axun aslu Arximedi xəsiyyətə upanan.

5. Tace barada bakala sərf fikirə bəğəbanan.

Serine:

- 1.
- 2.
- 3.

Əfçine:

- 1.
- 2.
- 3.

6. T`ekst`axun aslu mənin q`a nəticin sunaxun ғаңluға бəğə-banan.

MƏNƏ	NƏTİCƏ

7. Şikilxo fikir tadanən oşaal t`ekst`axun düz eçanan.

8. Oq`a tadeşi əyitmoğoy mənina upanan saal hər sunt`u ғаңəyitmoğoy boş əşbest`anan.

Yaratmışsun, yön bəğəbsun, q`eraz sa şey c`evksun

9. Ґаңəyitə tamambanan.

Əgər zu yaratmışal bakaiz, ...

10. Ґаңəyitmox avuzbanan.

Girkez k`alpi. Samira qayebaki. Arximeden təzə yöne bəğəbi. Zərgər hare.

11. Sərf şameşi əyitmoğoy düzbi şampanan.

Tuc, zerger, çeki, q`izil, q`əv, siluk`, dizbsun, gile, uskin, ecuğ.

Xoxnubakala ayna

(kütəi)

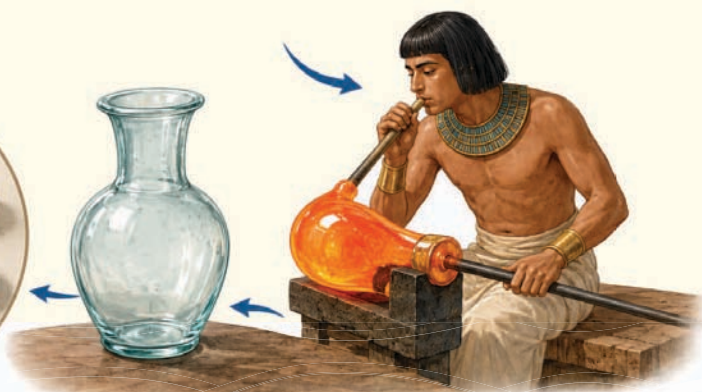

1. Suvalxo coğab tadanən.

*Aynina
mayat`un
əşp`est`a?*

*Ayna
hik`ə?*

Ayna gele ost`aar sa şeye. Şo, əslində, q`uma, sodina saal kirəji jəna kala t`emp`erat`urinen xebi oşaal usum çaxbiq`est`at`ane əmələ eysa. Sift`ə ayna maya saal hevaxt əmələ eysuna dəgig şuk-k`alen avatene. Ən damna aynox beş əsirəxun bəş 2500-ci usena aid bakala damna Misirə həzir-baki çilurxone. Ən damna aynina həysə Anglin muzeyat`un efsa.

Hələ damna dörəxun aynina cürbəcür əşurxoynak`t`un əsp`est`e. Ama şot`ay kam şeyal bakene, şo usum xoxbakese bake. Françin ximik`en Eduard Benedikten birdən aynin xoxnubaksuni bəşnəmə haneq`i.

1903-ci usenast`a E.Benedikten iz labarat`orina əşbat`an k`as`k`alen laşı alin p`olk`inaxun hik`ənesa içü lazımbakala şeyə ext`at`an, alin p`olk`inaxun sa p`robirk`a binest`a oq`a. Şot`ay alaxun oq`a bitı xoxnubaksunen şot`o məhətt`əle mandest`i. Benedikt`en p`robirk`ina diggəten fikire tadi saal iz boş mani maddin q`alıg baksuna bəğğənebi. P`robirk`in het`aynak` xoxnubaksuna bəğğəbi c`eveksa. Ketərluğen ximik`en aynin xoxnubaksuni bəşnəmə haq`seynak` lazımbakala ximiki maddinə bəğğənebsa.

Eduard Benedikten samal oşa p`ə nəzik aynin arane şelüloz nitrata laxi xoxnubakala saal q`ışuz aynane c`evk`i.

Xoxnubakala ayna samci dəfə davin boşə əşəse. Avanan ki, lazım bakat`an əsk`ərşon zəhərli gazurşoxun içoğə q`orişbseynak` gaze mask`oxt`un laxe.

Hat`e mask`in pulmoğoy ganu xoxnubakala aynane laxeşe.

"Təbəssüm" jurnalaxun, 2024

2. Sxemina bəği 1-2 gəçəyit həzirbi t`ekst`a avuzbanan.

3. Xoxnubakala aynin əmələ eysuni səbəb hik`ə baki?

- A) E.Benedikti gele vaxtinaxun qəvğəlorox
- B) P`robirk`in alaxun oq`a bitı xoxnubaksun.
- C) Aynin boş bakala ximiki maddox.
- D) K`as`k`al

4. T`ekst`axun aslu E.Benedikti xəsiyyətəxo upanan.

5. T`ekst`axun aslu əfçi fikir manuva?

- A) Ən damna aynox Misiri çilurxone.
- B) Xoxnubakala aynox sift`ə gaze maskoğoy loxole əşəse.
- C) E.Benedikt xoxnubakala aynina c`evkiyone.
- D) Xoxnubakala aynoğə sift`ə maşinxoy loxolt`un əşp`est`iyo.

6. Oq`a bitala p`robirk`a het`aynak` tene xoxbaksə?

7. T`ekst`axun aslu t`ablişina əşbi çark`est`anan.

Baki əş (bel hari əş)

Xoxnubakala ayna bəğəyeşi.

AXIR

- 1.
- 2.
- 3.

8. "Xoxnubakala ayna" t`ekst` bədii t`ekst` baksuna irəzinan?
Ef fikirəxo hetənan q`andırışə?

Eyex efanan

T`ekst`xo tək bədii tene baksə. T`ekst`xo hamal elmaxune baksə.

T`ekst` "Xoxnubakala ayna" elmi t`ekst`e hesabbaksə.

*Bədii t`ekst`axun elmi t`ekst`e arane bakala tafətxə oq`a tadeşi
xusisiyyətəxon ak`esest`a.*

- çətin cümloox gelene əşesə
- çətin əyitmox gelene baksə

9. Tadeşi t`ekst` elmi baksuna subutbanan. T`ekst`e boş əşəsi mani əyitmoğon saal gəçəyitmoğon şot`ay muza çətinəbsa?

10. Şikilxo fikir tadanən oşaal t`ekst`axun düz eçanən.

11. T`ekst`axun aslu suvalxo coğab tadanən.

- ✓ Aynina hetərt`un həzirbsa?
- ✓ Xoxnubakala ayna hetərə həzirbake?

12. Tadeşi əyitmoğoynak`, ələmətxo avabakest`ala əyitmoğ avuzbanan.

☐	alim	☐	k`as`k`al	☐	yön bəğəbsun
☐	vaxt	☐	ayna	☐	labarat`oriya

13. "Xoxnubakala ayna" t`ekst`e barada ef fikirə 2-4 gəçəyitmoğon şampanən.

Fikir tadala məsələx:

- fikirxost`a obyekt`iv baka;
- gəçəyitmoğ düz həzirba;
- əyitmoğ düz şampa.

P`ə kōtən

K`ənesa tēzə fikirxə qaypsun

5

K`alk`alt`uxun bēš

Ef fikiren, t`ekst`e boš het`uxun exlōteğale?

1. T`ekst`a rolen k`alpanan.

Sa dəmirçine bakey. Sa ği şot`o p`ə kōtən düzbsuna zak`azt`unbi.

Dəmirçinen həvəsli əşlə bureqi. Sa dəmiri parçına exedi, şot`o p`ə gala cō-yebi. Dəmiri parçınaxun p`ə kōtəne düzbi.

Sa hema ği oşa əkinçi kōtəni baç`anexun hari, dəmirçinə pine:

– Zu hələki kōtəni sunt`u ext`oz.

Dəmirçinen kōtəni sunt`u əkinçinə tadi yaq`anebadi. P`əmcı kōtən dükənə əşp`est`alsuz manedi.

Samal vaxt c`ovakit`uxun oşa p`ə kōtən sunaxun irəst`un hari. Əkinçin kōtənen s`alest`ay. Dükəni kōtən isə parsbiq`eney.

– Upa bəyin, hun het`aynak` metər s`alenst`a? – parslu kōtənen t`esunt`uxun xavare haq`i.

Əkinçin kōtənen pine:

– ...

K`alaxun oşa

Fikirxə düze baki?

*Ef fikiren, əkinçin kōtənen
parslu kōtənə hik`ə uk`ala?*

2. T`ekst`e boş het`uxuna exlätəsa?
3. Eyni dəmirəxun düzbakala kötənxoy fərglu baksuni səbəb hik`ə?
4. Mot`oğoy soğo kötəni şaat baksuni səbəbe:
  - A) Əkinçinin şot`o otağa efsune
  - B) Həmişə əşbsune
  - C) Həmişə əşləxun oşa təmizbsune
  - D) Sal nu əşbsune
5. Əkinçin hərəkətə görə ef fikirə avabakest`anan. Əkinçinin əfçinə duğsa? Ef fikiren, şot`in mani əşlə düztenebsa?
6. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?
7. Oq`a bitala p`robirk`a het`aynak` tene xoxbaksax?
8. Bavoğoy məsələğə sunaxun düz eçanan oşaal t`ekst`e ide-yinaxun düz eğalt`u c`əkp`anan.

Nu əşbala dəmir

*Amdarxon
çalışebako,*

*Zap`k`ala
zəhmət*

Nu əşbala

*ams`ina
tateneğon*

tene ukon

parse biq`o

oçal mūqebakon

9. T`ekst`e xəritinə həzirbanan.

10. "Bəş taysun zəhmətene baksə" ke t`eminen sunsunaxun exlätbanan.

Eyex efanan!

Beş exlätı boş suvalen bakala ğaçəyitmox gelene əşesa. Metər ğaçəyitmoğoy köməyen, yan manisa baki əşləxun sa xabaryan avabaksa, q`amişakseynak` xavaryan haq`sa, het`ayesa barada informaşiya haq`esyan baksə.

Şame boş metər ğaçəyitmoğoy axırda suvali znak`e laxesa.

Misal: Hun girk k`alpenu? Vi kalba maya karxsə?
Vi xunçen hemamci sinifəne k`ale?

11. T`ekst`e boşt`an suvalen bakala ğaçəyitmoğoy c`əkbanan, şorox het`aynak` suvalen ğaçəyitmox baksuna q`andırışan.

12. Şikilə bəği mis`ik` t`ekst həzirbanan.

13. Bəğanan, soğo gele bisine, t`esoğo isə lap təzəne

14. Təzə s`aldala kötən. Təmize saal həzire. Əşurxo yönine biq`sa.

15. Suvali coğaba tadanən.

Damna dörəst`a kötənə het`ay loxolt`un ğaçp`e? Avanan?

A. Canavari   B. T`oyşani   C. Kəle   D. Xəye

16. Suvali coğaba tadanən.

Həysət`in dörəst`a kötənə het`ay loxolt`un ğaçe?

A. Maşini   B. T`raxtiri      C. K`ambayni   D. Mat`as`klet`i

1. Dialogxo

2. Dünyənin ən gözəl nana

3. Fikirbi Esse şampsun

4. Bitovt`oğoxun alloya
karxsun çureğala çoval

5. Zor sagala baksunast`ane

Şaat hik`ə,

pis hik`ə

3

Dialogxo (kütəi)

Şaat hik`ə, pis hik`ə

1

1. Oq`a tadeşi t`emoğon dialogxo həzirbanan.

Mot`aynak`:

- ✓ Grupp`urxo cöybakanan;
- ✓ T`ekst`a c`əkp`anan;
- ✓ Suvalxo həzirbanan;
- ✓ Suvalxo coğab tadanən.

Suvalxo həzir-
bamin bəş t`e-
min köməyen
p`ap`esbsun
çureğala fikirə
bəğəbanan.

*Dialogi boş
tərbiyalu əyitmö-
ğoxun əşp`est`una
ef eyexun ma-
c`evk`anan!*

Dialogeynak` misal:

2. Dialoga k`alpanan, temina saal tadeğala suvalxo fikir tadanan.

Xeyirq`anbaki.
Usumnan hare!
Văx hik`ə köməy
besesbakon?

Me tərəf eynan.
Mani irəng ef xo-
şel gelene eysa?

Xeyirq`anbaki.
Za ačibseynak`
futboli t`ap` oç-
k`ane lazım,
42 razmer.

Măyin irəngen,
irəhət sa forminen
bakaloz qəvesa.

Me model təzəne hare, ham
irəhəte, hamal iz keyfiyət gele
şaat`e. Bəğsun çurnansa?

Şaat, zəhmətəl bakain.... Haa,
gele irəhəte, İz toy heq`ədərə?

10 mante, həysə ucu-
ze, iz toy oq`ane.

K`art`en sama-
lal irəhəte. Lek-
k`a k`assa.

Văn diristbakanan,
saal yaq`yanbəğsa!

Şaat, zu mot`o
hazaq`sa.
K`art`en tən-
ginə tast`unez
çuresa.

Gele dirist-
bakanan.

3. Dialogxo oq`a bakala t`ekst`axun aslu bakes banekon:

Bolinşina

Məlim saal tələbə

Zoop`ark`a

İdmani paltarxoy dükəne

4. Dialoga k`alpanan, iz boş bakalt`u fikir tadanan. Ef fikiren, dialogi köməyen mani fikirə p`ap`esbsa?

Sa cavan k`omp`ozit`oren çalxeşi nemensi k`omp`ozit`or Moşart`axun xavare haq`sa:

– Hetər şampsunə lazım simfonina?

– Vən hələ cavannan. Sift`ə ballada şampsa burqaynan, şat`e bakan!

Cavanen me məsləhətəxun irəzi tenebaki, oşaal pine:

– Vən simfonina vis` yəşə p`ap`amin bəş tenan burqe şampsa?

– Düze burqez... Amma zu simfonina hetər şamk`oz sa t`esunt`uxun tez xavarhaq`e!

– metər coğabe tadi.

5. Dialogxo təgdimbanan oşaal ef dost`urxoxun exlətbanan.

6. K`oya manisa sa t`emina dialog həzirbanan.

Dünyənin ən gözəl nana

Şaat hik`ə, pis hik`ə

2

1. T`ekst`a intonaşinen saal rolen k`alpanan.

Alberti vüğ yəşe buy. Xunçiyal iz t`öğöley. Xunçey s`iyal Zinaney. Xunçi içuxun p`ə yəş mis`ik`ey. Şot`oğon t`elevizora bəğsunt`un çuresay. Alberten t`elevizori k`analxo soğ-soğ furunest`ay. K`analxoy sunt`ay loxol enefi. Me p`eredaçına şot`in sal savədine atenek`ey. Q`əşəng paltarxon çupuxxo bema c`eri içoğ ak`est`unst`a, oşaal bemaxun c`ovaki c`eri tat`unsa.

Alberten heqq`ədər bəneği, hikk`al q`amişakes tenebaki. Axırda iz nana k`alpi, şot`oxun xavare haq`i:

– Ay na, me amdarxon hik`ət`unbsa?

Nanan şot`ay bula tumarbi, axşumk`a pine:

– Mo, gözəlluği yarışe. Dünyənin ən gözəl xuyərət`un c`ək`e.

Alberti pulmux təşvişəxun (vəlvəlinaxun) s`aledi. Şot`in müq-müq iz nanay loxol bəği pine:

– P`oy hun het`aynak` t`iya şot`oğoxun sagala tenu, ay na? Əgər hunal t`iya bakiynuy, zu vəzu ki, ən samci ganu hun biq`alnuy!

2. Vən Alberti ganu bakiynaniy, ef nana hik`ənan uk`oniy? Ef nanan vəx mani coğaba tadoniy?

3. Əgər hunal t`iya bakiynuy, zu vəzu ki, samci ganu hun biq`al-nuy! Me gəçəyiti boş mani hissebu?

A) q`ayğına çurpsun   B) əcuğ   C) müqluğ   D) insaf

Eyex efanan!

Muze boş t`etər gəçəyitmoxe bu ki, şot`oğə kala hirsən saal emo-şinene nexesa. Ketər gəçəyitmoğə hirse gəçəyitmoğt`un nexə.

Misal: Karxa Azərbaycan! Həmişəq`an baki Nijə Udi!

4. T`ekst`e boş mani suvala coğab bəğəbes tene bakon?

A) Alberti xunçey hema yəşə bu?
B) Alberti bəği p`eredaçin s`i hik`ə bake?
C) Alberten iz nana het`aynak`e k`alpi?
D) Alberten Zina hik`ə pi?

5. T`ekst`e boşt`an Alberti xunçey yəşə bəğəbanan.

6. T`ekst`e boşt`an pesbanekon:

A) Alberten iz nana gelene çuresa.
B) Alberten t`elevizori p`eredaçoğə bəğsuna gelene çuresa.
C) P`eredaçə Alberti xoşel gelene hari.
D) T`e p`eredaçə Zinayal xoşele hare.

7. Alberti iz nana çuresuna mani gəçəyiti boş gelene ak`est`a?

8. T`ekst`ə ümüxlaxanan oşaal ef fikirxo avabakest`anan.

9. Tadeşi əyitmoğoxun adi, suvali saal hirslu gəçəyitmoğə hə-zirbi şampanan.

a. kalna, yaç, eki;   b. vardurxo, gözəl;

Fikirbi Esse şampsun

Şaat hik`ə, pis hik`ə

3

Yan vəxun sagala fikirbi
t`ekst şampsuna zom-
bakalyan.

Beyne eşt`un hik`ə
baksuna avanu?

Beyne eşt`un hik`ə
baksuna avanu?

Beyne eşt`uni hamal gane,
vaxt`e saal şeymoğə
əyiten ak`esest`a.

Eyex efanan!

Əgər amdarayan beyne eşt`asa:

1. T`e amdarat`un təgdimbsa (s`iya, şu baksuna, pəşaya);
2. T`e amdari qavunun görkəməne ak`est`a (ço, pop saal piin irəng;
3. T`e amdari bonin aləm (pis saal şaat xəsiyətxo);
4. T`e amdari barada ef fikirə avabakest`un (xoşel enesa /etenesa, çuresza/tezçuresa saal q`.

Gane barada exlətbsunen çuresasa:

1. Gane s`iyat`un nexə (muzey, işk`ol, bazar saal q`.);
2. Qavuni görkəmi barada uk`at`an (irəngə, bəzəyə, formina saal q`.);
3. Gane biq`esun;
4. Gane bonaxun;
5. Gane barada ef fikir.

Vaxt`ayan ak`est`asa:

1. Vaxt`ane ak`est`a (savax, biyəs, useni vaxt`urxo);
2. Xəsiyətxone nexə;
3. Gane s`iyane ak`est`a;
4. İz fikirəne avabakest`a.

Mani sa elmuxla (yaal elmuxsuz) bakalt`oğone ak`est`asa:

1. Elmuxla (elmuxsuz) bakalo (bitki, heyvan) ak`est`a;
2. Qavuna bakalt`oğə soğə-soğə ak`esest`a;
3. Xeyrəl ak`esest`a.

1. Ailin barada exlõtbanan.

- ✓ Suvalxo saal coğabxo fikir tadan.
- ✓ Misalxoxun əşbest`anan.
- ✓ Nu çark`i gəçəyitmoğə çark`est`anan.
- ✓ Dost`urxo suvalxo tadan.
- ✓ Coğabxo ümüxlaxanan.

Ailin boş hema tano?

Bez ailin boş 6 tano

K`oya ən kalo şuva?

K`oya ən kalo kalbane.

K`oya ən mis`iko şuva?

K`oya ...

...

...

2. Ailin boş bakalt`oğoy boşt`an sunt`u c`əkbanan şot`ay barada esse şampanan.

P`LAN

- Sift`ə qavunin ak`esunaxun upanan;
- Oşal bonin xusisiyətə q`eyd banan;
- Ef fikirə upanan.

Oq`a bakala t`ablişinaxun lazım bakala əyitmoğə c`əkr`anan.

Qavuni görkəm	Ço	Pulmux	Popurxo
q`əşəng gözəl alloy	mas`i bığla bülbüli şamen boxlancik k`ank`oroy	məyin göyin şavalut`i irəng xazali irəng	məyin mas`i şavalut`i irəng gödəy boxoy c`urla tik-tik

Bonin aləm

mərd	xeyirxax
tələbbal	ükqay
vicdanlu	zorba
ükbok`al	vətənçüreğal
səbirlu	saf
şip	əşp`ala

Əyitmoğoy
düz şampsuna,
ğaçəyitmoğə düz
həzirbsuna fikir
tadanan.

3. Ams`i ganxo c`ovakest`i t`arurxo laxi şampanan.

n...na, b...va, k...lba, kaln..., x...nçi, v...çi, ə...i, t`...y, ail...

4. Tadeşi əyitmoğoxun adi saal suvali cümlox həzirbanan.

a. nana, əyel, tərbiyə, tast`un	b. saat, mani, keyfiyyətli, bune
c. ailə, zombaksun, əyel, hik`ə	d. ailə, dövlət, binövrə
e. kalna, kala, k`oj, kalba	

Bitovt`oğoxun alloya karxsun çureğala çoval

Şaat hik`ə, pis hik`ə

4

1. S`iyaxun aslu t`ekst`e boş het`uxun exləteğala bəğəbi upanan.
2. T`ekst`a rolen k`alpanan.

Çovalen ən alloy xode, alloy taye loxol içeynak` mes düzbsane burqi.

Bildirçinen mot`o ak`at`an pine:

– Ay çoval xunçi, ey vi mesa bez mese t`öğöl biq`a. Miya samalal xatasuze.

– Bez t`öğöl ams`i gaal bune. – Zıgzıgen pine. – T`iya gele alloye saal q`ibala gane.

– Xunçi, ay xunçi! – Bülbülenal çovala pine: – Ey bez t`öğöl yəşəinşba. Q`onşıyan bakon. Miya samalal şaat`e.

– Tə, zu mesa miya biq`oz, bitovt`oğoxun alloy gala! – Çovalen lovğa-lovğa pine.

Çovalen iz uk`alt`u bine. İz mesa ən alloya bineq`i. Ğimxo hari c`ovaneki. Çovali sa balane baki. Nana çovalen mese boş iz balina q`orişesay. Bava çovalen isə ukuni baç`anexune taysay. Sa

ği nana çoval xe ũğsey-
nak` İša bakala arqe
tərəfe purpi.

Ha t`e vədine göy-
nuxun sa q`uzğune
purey. Şo gele busa-
bakeney, ukune çure-
say. Oq`a bēğat`an ən
alloy xode saal ən al-
loy taye loxol bakala
mesa anek`i. Mese boş
bakala çovali balinal
anek`i. Q`uzğunxoy pul-
moğon gele şaat`e aksa.
Q`uzğun usum oq`a şiri çovali
balina exst`une çureşi. Mot`o ak`ala
bitov q`uşurxon səs-səsə duği harayt`unpi
oşaal alloy purpi balina q`orişbsunat`un çalışaki. Q`uzğunen sa hema
kərəməl mese loxol hücüm biyal bakain, çovali balina İša bites tenebaki.

Ama çovali mese qıt`u şarpeney. Çovali balinen purpsun çureğat`an me-
saxun bineti oq`a. Q`uşurxon p`urum sagala gireşi q`ənədxo qayt`unpi,
çovali balina havina bit`unq`i. Oşa şot`o zıgızıği geng mese boşt`un taşeri.
Hame vədine çoval içoğö İşalainşebaki. Bitüm baki əşurxo oq`axun ak`i,
ama mes gele alloy baksuna görə içu iz vədine p`ap`esbes tenebaki..

Şot`in q`uşurxo pine:

– Bezi muč`a dost`urxo! Gele diristbakanan. Za bağışlainsəbanan. Vəx
ümüxlaxiyzuy, bez bala xatina baftenedoy. Bez mesal şarteneğoy. İse
q`amişezbaki ki, ən alloye yəşəinşbsaxuniy sa, ən şaat q`onşığoxun sagala
yəşəinşbsun şaat`e.

Hame vədine bava çovalal purpi enesa. Mot`oxun oşa çovalxon içoğoy
mesurxo t`esoğö q`uşurxoy mesurxoy t`öğölt`un biq`iyo. Q`uşurxonal
şot`oğö mesa usum biq`suna köməyt`unbe. Çovalxoval q`onşığoxun sagala
müq yəşəinşbet`un.

3. T`ekst`axun aslu pes banekon:

- A) T`esunt`oğoy fikirxo hörmət laxsun lazıme.
- B) Bitovt`oğo hörmət laxsun lazıme.
- C) Geleluği fikirə ümüxlaxsun lazıme.
- D) Şaat karxsune lazım.

4. T`ekst`e boş mani suvala coğab teno?

- A) Het`aynak` çoval iz mesa lazım bakala vədine p`atenep`i?
- B) Q`uzğunen k`ə bsuna çuresay?
- C) Q`uzğunen het`u görə çovalı balına ukes tenebaki?
- D) Bava çovalen q`uzğuna hik`ə bi?

5. T`ekst`axun aslu seri saal əfçi fikirxo bəğəbanan.

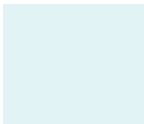
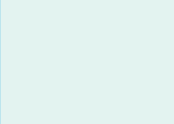
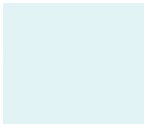
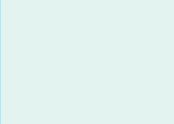
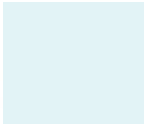
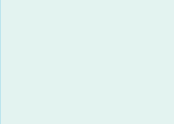
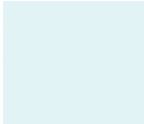
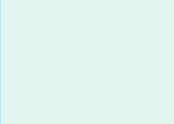
- a. Bava çovalen q`uzğuna hücumebi.
- b. Zıgızığen çovala məsləhətə tadi.
- c. Q`onşığoxun sagala çovaleynak` təzə mest`un biq`i.
- d. Q`uşurxoy sagala baksunluğen q`uzğuna manene baki.
- e. Q`uzğunen çovalı balına mesaxun sakes baneki.
- f. Çoval xeyirlu q`uşe.

Seri _____ Əfçi _____

6. T`ekst`axun aslu sxemina tamambanan.

7. T`ekst`axun aslu q`uşurxoy xəsiyyətə upanan.

	Q`uşurxo	Şaat` tərəfxo	Pis tərəfxo
	Çoval		
	Ziğziğ		
	Bildirçin		
	Q`uzğun		

8. Cümloğoxun aslu t`ekst`e boş bakala sərfurxo bəğəbanan.

- Bildirçin, o gele bakala ganxo saal ləmbəluğxone karxsə.
- Ziğziğ alloy xodurxoy loxole karxsə.
- Çoval oq`oloy xodin saal ləmbin loxole karxsə.
- Q`uzğun, əslində, q`ayoğoy loxole karxsə.

9. T`ekst`e ideina upanan.

10. Bavoğoy mani misal t`ekst`e məninaxun düze eysə?

Q`onşina umud bakalo
şamsuze mando.

Əxil q`ohumaxunsə,
İşə q`onşi şaat`e.

Q`onşinen q`onşineynak` iz
elmoğoy aruğone tado.

11. "Çovalxo" t`ekst`a ümüxlaxi suvalxo coğab tadan.

11.1. Çovalxon het`aynak`t`un mese boş popurxo zap`ey?

- A) Mesurxo cügü saal gam bakseynak`
- B) aŋçi baksuna görə
- C) İjena nu baksuna görə
- D) Ağlox eysuna görə

11.2. İjenin vaxt`e barada mat`ay fikir düzey?

- a. Q`aroğolçin
- b. Q`oruği aşbali

11.3. Tekst`e boş hema çovalaxune exlätəsa?

- A) 1   B) sa hema   C) gele   D) xeylak

11.4. Havoğoy çaxbaksuni barada mayint`un avabaki?

11.5. T`ekst`e boş çovalxoy mani xususiyyətə ak`est`a?

12. "Xunçi çoval, ey vi mesa bez mese t`öğöl biq`a" cümlin t`emin boş oq`a bakalt`oğoxun manuva bu?

- A) tələbsun   B) q`ayğa
- C) nəsiyyət   D) kalaluğbsun

Eyex efanan!

Əmiri cümloğon xayışbsuna, çuresuna, nəsiyətə, tələbsunane avabakest`a. Metər cümloğoy axırda intonaşınaxun aslu t`oçk`a, yaal vosk`lişat`elny znak`e laxesa.

Misal:

Zəhmətəl bakain, aynina qaypa. (xayışane avabakest`a)

Çomo qaypa! (əmir bsunane avabakest`a)

Amdarxo saat`luğ saal köməyba! (nəsiyət bsunane avabakest`a)

13. Sa hemadənə əmiren cümlə şampanan.

14. Ef çureğala sa q`uşe, yaal heyvani barada esse şampanan.

Q`eyd

Şikili loxol bəğiyal esse şampes banankon.

Zor sagala baksunast`ane

Şaat hik`ə, pis hik`ə

5

Tələboğon içoğoy işk`ola ge-
let`un çuresay. Şot`aynak` ki,
miya şot`oğ biliyə, elmə saal
tərbiyinət`un zombsa. Ğe şorox
tədbirət`un həzərbaksay. Nov-
ruzi axsibaya görə kala tədbir
bakaley.

Birdən işk`ola bəc`ük`esuni
xabare yəymişəki. 3-ci et`aja
k`üynen haneq`i.

Tələboğon usum xe zapsa-
t`un burqi. Bitovt`oğon t`it`eri,
köməyt`unbi. Məxin boşal xe
taşale buy. Alin sinifi tələ-
boğonal aruğə açesp`ala balona
ext`i iz boş bakala sap`uni kəfə
aruğoy loxol şipi aruğə açesb-
sunat`un çalışaksay.

Ha me vədine p`ojarnik`-
xoval hare. Aruğa açesbsuna
ak`i p`ojarnik`xon saal polisxon
əyloğə diristbakanant`un pi.

Ama işk`ola et`unfi remont
taşt`eynak`. Şot`aynak` ki, sinifi
otağxoy soğə lap əməllü-başlu
bok`eney, t`esunt`oğoval ziyan
laft`eney.

Ust`oox saal fəhloox harit`un. İşk`ola bəğit`uxun oşa pit`un:

– Yan işk`ola bazari samci ğina şirik remontbi çark`est`es teyan-bakal. Əşbalxo male, beş zor saal beş vaxt p`ap`altene.

Tələboğon pit`un:

– Yan vəx köməybes bayankon.

– Vən əyloxnan, əyloğon me əşlə bes tenebakon.

– Yan təmizbsunayan köməybo.

Yanal vəx köməy tades bayankon. Bavananoğon saal məlimxonal ust`oğ köməyt`unbi. Yaq`axun c`ovakalxonal ak`i hari köməyt`unbi. Kalat`oğon köməybat`an, əyloğonal bari-bitinə girt`unbi. Kot`o görəl əşurxo usum çarek`i.

Metərluğen, işk`oli remont`al çarek`i, hamal ...

1. T'ekst'a mani cümmlinen çark'est'in buq'o ki, t'ekst'e ideya haq'eğane?

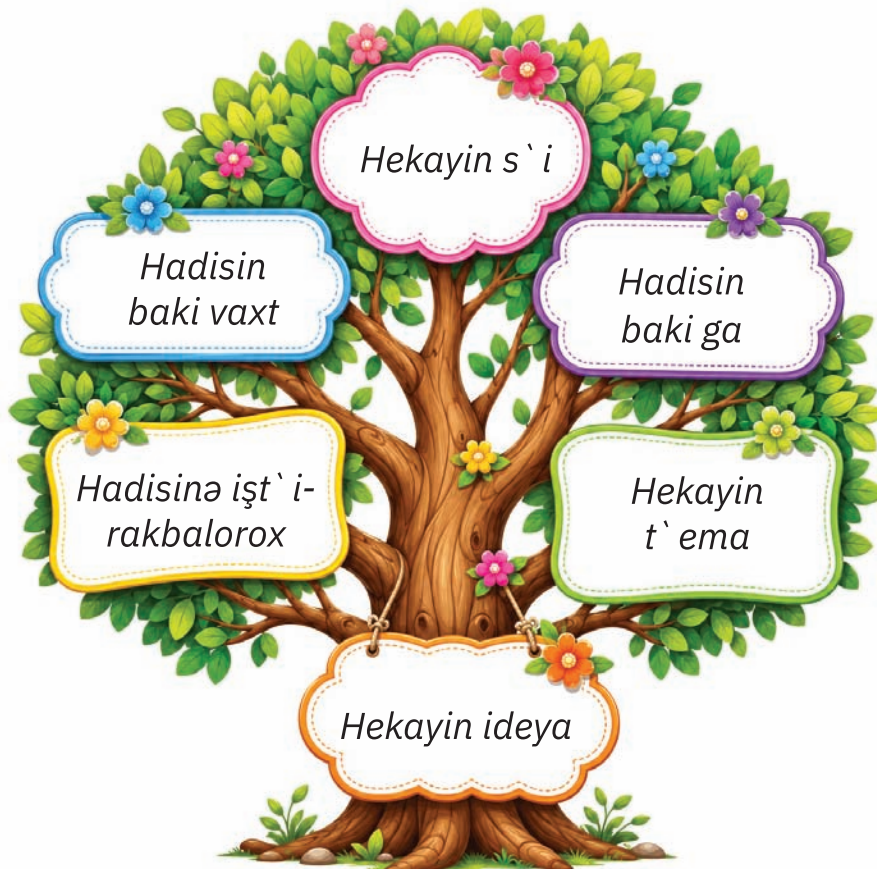
- A) Əylox müq-müq k'oyat'un taşı.
- B) Sagalaluğen zore əmələ eçeri.
- C) Ust'oğon bitovt'oğon diristbakat'un pi.
- D) Direkt'oren bitovt'oğon diristbakane pi.

2. İşk'olin remont'i əşlə hərəkətə badalo hik'ə baki?

3. Hadisin səbəbə saal nəticin əlagoğon şampanan.

Səbəb	Nəticə
3-ci et`aja p`ajare baki.	...
...	Əyloğon xe zapsat`un burqi.
Əyloğon ust`oğon köməyt`unbi.	...

4. Hekayin xoda tamamban.

5. T`ekst`e p`lana h  zirbanan.

6. Het  r bakat`ane b  c`  k`esun baksa? Me v  dine hik`  bsuna laz  m?

7. B  c`  k`esun nu bakseynak` hik`  bsuna laz  m?

8.   yitmo  o       vinaxun aslu grupp`urxo c  ybanan.

k`alene

  yel

zorba

  yc`  

a  sebsa

h  rt  r  flu

maraxlu

b  c`  k`esa

b  ne  sa

a  lalu

o  sa

savaxt`an

xe

girk

ust`a

i  k`olin

<i>��u?</i>	<i>Hik`��?</i>	<i>Hevaxt?</i>	<i>Het��r?</i>	<i>Hik`��bsa?</i>

9. Sagalalu  i saal dostlu  i barada bavo   oy misalxo b     bi   sampleran.

1. Tarapsa taysun
2. Beş ölkın paytaxt
3. Şamaxın observat`oriya
4. Basq`al
5. Q`əbələ
6. Nij

Vətənə

tarazne

4

Tarapsa taysun

Vətənə tarazne

1

1. Dost`urxoy suvalxo coğab tadi exlätbanan.

2. Şikilə fikir tadanən. Ef ümüxlaxi t`ekst`axun kot`ay əlagə bune?

3. Ümüxlaxi t`ekst`axun bakala sxemina çark`est`anan.

4. "Zu tarapsa tağal bakizuy..." me cümlinaxun 4–6 cümlə şampanan.

Yan çuryansa ki, vən tarapsa taysuna Azərbaycanaxun burqanan.

Beş ölkün paytaxt

Vətənə tarazne

2

K`alk`alt`uxun bəş

Ef fikiren t`ekst`e boş het`uxun exlätəğale?

Bavan ğar Romana saal xuyər Esmira əyite tade ki, şot`oğo Bəkünə taşale. Şot`in hər dömiş Bəkü şəhərin baradane exlätbsa, me şəhərə akseynak` əyloğost`a marağə əmələ eşt`a. Əyloğon Bəkünə şikilxoy boşt`un ak`ey.

Axır ki, bavan iz tadi əyitə əməlebi. Şorox savaxt`an usum hayzeri yaq`t`un c`eri. Əylox gele müqt`uniy. T`e boxoy yaq` bava cürbəcür suvalxot`un tast`ay.

Saadin 10-t`a Bəkünə p`at`unp`i. Şorox sift`ə İçərişə-həret`un taşi. T`ar küçoğon, jəne yaq`urxon saal k`o-jurxon əyloğo gelene maraxlandırışi. Bavan pine ki, miya Bəkün ən bisi ganxoy soğone.

Oşa şorox "Q`ız q`alası"-nat`un taşi. Q`alın alloyluğaxun əylox məhətt`əlt`un mandı. Esmiran xavare haq`i:

– Bava, q`alın alloyluğ heq`ədərə?
Romanen pine:

– Məlimen yax pene ki, q`ala XII
əsirəne aid. Alloyluğal 28 metrəne.
Bəşaxun dəniz q`alina gele işəne
bake. Q`ala mayak`e bake.

Oşa şorox dənizi börine bakala
Mlli P`ark`at`un taşı. Ke ganu
bulvaral next`un.

Əyloğon dənizi səsə
ümüxlaxsun, göynu purk`ala
q`ağayığoy loxolt`un bəğsay.

Şot`oğon ailəlu arsi şumt`un kəyi. Bavan
əyloğoynak` marojniyal haneq`i.

Biyəsin şəhəri işiğxo bonek`i. Şo-
t`oğon məhətt`əl mandı, me gözəl
şəhəri loxolt`un bəğsay.

Alloy binoğon, şot`ay loxol za-
p`əsi şamurxon əyloğon məhətt`əle
mandest`i. Esmiran pine:

– Bəkü heqq`ədər gözəl şəhərə.

Bavan axşumepi. Şot`in əyloğoy
müqbaksuna aki içal müqebaki. Me
tarapsun içoğoy
eyex həmişə
mandale.

AVANAN?

Bəkünəxun bəş Azərbaycani paytaxt 1918-ci usenast`a samal vədə **Gəncə** şəhərə bake. Azərbaycan Xalqə Cümhuriyyəti dövürəst`a paytaxt Gəncinaxun Bəkünəne köçp`e.

Kot`oxunal bisi dövürxost`a isə Azərbaycanı cürbəcür dövlətxoy paytaxtxo Q`əbələ, Şamaxı, Təbriz saal q`eraz şəhərxone bake.

1. Ölkın paytaxt mani şəhərə?
2. Əyloğoy məhətt`əl manst`uni səbəb hik`əy?
3. Ailinen bulvara hik`əbsay?
4. T`ekst`e boş mani suvala coğab teno?
  - A) Əyloğə Bəkünə şına eçere?
  - B) İçərişəhəri alloyluğ heqq`ədərə?
  - C) Aruğoy alloy binox mayat`un baksə?
  - D) Ailinen maya şum kəy?
5. Q`ız q`alasın barada me məlumat t`ekst`e boş butene:
  - A) Q`alın alloyluğ
  - B) Q`alın memar
  - C) Q`alın tarix
  - D) Q`alın dənizə İsa baksun

6. T`ekst`e boş Aruğoy alloy binoox hetərə təgdim baksə?

7. Ef fikiren, ailə Bəkü şəhərə maynt`un hare?

8. T`ekst`e köməyen mani fikirə p`ap`esbsə?

9. Bavay tadi əyitə əməlsuna səbəb hik`ə baki?

10. Vən tadala əyitə əməlsanan? Tadi əyitə nu əməlbala vaxt bakene? Ketər vədine hik`ə bakiyo ? Vəx hetərnən his-biyo?

Ef fikirxo t`ablisina şampes bananko.

Vən tadala əyitə əməlsanan?	Tadi əyitə nu əməlbala vaxt bakene?	Ketər vədine hik`ə bakiyo?	Vəx hetərnən his-biyo?	Əyit tadi amdaren vəx hik`ə piyo?	Vən vəx-mani əyi-tənan ta-diyo?

11. *Tarapsa taysun, tarapsun, tarapsa* tağal əyitmoğoy məninə zombakanan oşaal cümlin boş əşp`est`anan.

12. Siftə əyitəxun ğaçeğal, oşaal cümlə həzirbanan.

Tarapsun, p`lan; tarapsa taysun, xeyir; Azərbaycan; Vətən, gözəl; biyəs, Bəkü; paytaxt, Azərbaycan; şəhər, kala.

Əyitmux	Əyitəxun ğaçeğala	Cümlə
paytaxt, Azərbaycan	Azərbaycanın paytaxt	1. Bəkü – Azərbaycani paytaxte. 2. Azərbaycani paytaxt Bəkü şəhərə.

13. Şikili boş bakala q`uşe s`iya upanan saal şot`o fikir tadanən.

Şamaxın observat`oriya

Vətənə tarazne

3

1. T`ekst`a düz intonaşinen k`alpanan.

Gele-gele damna dörəst`a alimxon göyə fikir tast`eynak` sadə alətt`un əşp`est`iyo, əsas sadə t`elesk`opt`un əşp`est`iyo. Şot`oğon göynü bakala ci-simxoy hərəkətət`un izləinşiyo, Amma şot`oğoy barada, göynü mani hadi-sooxe baksa hikk`al pes tet`un bakey.

Oşa alimxon bitov p`lanetxo, muç`uliğə, gallakt`ik`ina zombakseynak`-cürbəcür alətxo əşbest`at`un burqiyə.

*Şikilxoy boş
hik`ət`un
ak`est`a?*

Bəğ c`əgalaça samci observat`oriya Marağa obser-
vat`oriyane. Samci observat`oriya M O, 1259-ci use-
nast`ane biq`esə. Me observat`orina qaypiyo çalxeşi
Azerbaycani alim Nəsirəddin Tusine.

Ən yöni, kala Azerbaycani observat`oriya Şa-
maxinane. Me observat`orinen Nəsirəddin Tusini
s`iyane taşt`a.

Observat`orin əsp`alxon bəğə saal muç`uliğoy
loxol diggəten bəği cürbəcür əşurxot`un c`ova-
kest`a. Şot`oğoy əsas əş Oçali orbit`i badalbak-
suna izləinşbsune.

P`lanetxo, muç`uliğə saal gallakt`ik`ina
zombakseynak` ən gele əsp`est`ala alət t`e-
lesk`ope. T`elesk`opxo cürbəcür ölçinene
baksa.

2. T`ekst`e boş het`uxuna exlät`esa?

3. T`ekst`e boş t`elesk`op`axun asulu mani fikirə bu?

- A) T`elesk`opxoy ölçiyox cürbəcüre.
- B) T`elesk`op`en göyənə fikir tast`a.
- C) T`elesk`op` buruğoy loxole baksə.
- D) T`elesk`op` observat`orinane baksə.

4. Ən sifit`in observat`oriya maya biq`esə?

- A) Şamaxina   B) Marağina   C) Təbrizə   D) Bəkünə

5. Mani observat`orinen Nəsirəddin Tusini s`iyane taşt`a?

6. Samci observat`orina şina qaypiyo?

7. Observat`orin əşp`alxon hik`ət`unbsa?

- 1. Tək muç`uliğot`un bəğsa.
- 2. Göynü bakala cisimxoy hərəkətət`un izləinşbsa.
- 3. Bitov p`lanetxo, muç`uliğə, gallakt`ik`inat`un zombaksə.
- 4. T`elesk`op`ane zombaksə.
- 5. T`elesk`op`ane əşp`est`a, göynü bakala hadisəğone fikir tast`a.

8. *Me alətxo observat`oriya uk`ala kakala binoğost`ane baksə cümliyə t`ekst`e boş mani cümliyə axun oşa laxsun lap düzə bako?*

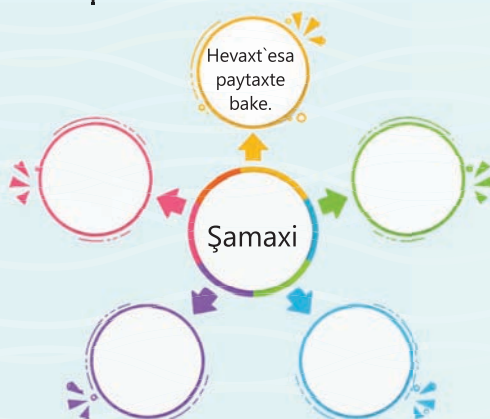
- A) Oşa alimxon bitov p`lanetxo, muç`uliğə, gallakt`ik`ina zombakseyənək`cürbəcür alətxo əşbest`at`un burqiyo.
- B) Bəğ c`əğalaça samci observat`oriya Marağa observat`oriyane.
- C) Şot`oğoy əsas əş Oçali orbit`i badalbaksuna izləinşbsune.
- D) T`elesk`opxo cürbəcür ölçinene baksə.

9. Ümüxlaxi t`ekst`axun bakala suvalxo coğab tadan.

9.1. T`ekst`e boş mani ərazinaxune exlät`esa?

9.2. Ümüxlaxi t`ekst`axun aslu sxemina şampi çark`est`anan. Şamaxın barada hik`ə ef eyex mandene upanan.

9.3. Ümüxlaxi t`ekst`e boş me şikilxoy boş ak`est`alt`o-ğoxun manu butene?

10. T`ekst`axun aslu cümloğə çark`est`anan.

T`elesk`op` ..... aläte. Nəsirəddin Tusi ..... observat`oriya biq`esene. Şamaxı observat`orinen ..... s`iyane taşt`a. Marağa observat`oriya ..... usenast`ane biq`ese.

11. Əyitmoğə cümlin boş əşp`est`anan.

Şamaxı, Pirq`uli, sént, şəhər, rayon, c`ələy, aız, q`əsəbə

Basq`al

Vətənə tarazne

4

1. T`ekst`a int`onaşinen k`alpanan.

Bavan me dömə Roma q`a Esmira İsmayillinane taşeri. İsmayilli Azərbaycanın q`uzey tərəfə baksə. Şəhəri səs-küyəxun əxilbaki İsmayilin tərəf taysunen hava badalebaksə, c`ələyxoy adurxon amdari urufa saat`ebsə. İsmayilli tək sa rayon tene, şo dast`ane(nağıle). Şot`ay hər sa dönbinen sa hekayəne exlətbsə. İsmayillin hava t`eq`ədər təmizə ki, amdaren nəfəs haq`sunen unk`o təzədənən nanaxun baksə.

İsmayillina cürbəcür millətxone karxsə. C`ovaki taşi hər ganxo, şot`oğon yax yöni, muç`a q`abult`unbsay.

Oşa bavan yax Basq`alane taşeri. Basq`al İsmayillin ən incə bakalone hesabaksə. Bavan yax Basq`ali barada maraxlu məlumatxone pi.

Basq`ali s`iya
duġat`an, ən siftə
kəllinə butk`ale, am-
dari eyex bafst`a. Çu-
puxxon içoġoy kiin kəllinə
butk`ali loxol gözəl naxışxo-
t`un laxsa. Kəllinə butk`al sadə
sa butk`al tene, şo Azərbaycanı
çupuxxoy zərifluġ saal namuse.

Basq`al q`əsəbin tarix gele bisine. Həysə
bakala şot`ay perevarxo t`evaxt Alban dövləte bake.
Basq`al q`aloġon saal meçetxone gele çalxesa.

Alimxoy upsuna görə, Basq`al əyiti mənə
“q`ala düzba” (beş muzin isə “bask`al up-
sune), Q`ala alloyba” upsune.

Bisi dövürxoxun, Basq`al t`uri-
nen əlst`uni sənəti şentire bake.

Q`əsəbin camaatxo malal ba-
kain sənətkarluġ, ticarət, sa-
malal heyvandarluġaxunt`un
məşq`ul baksa.

T`iya karxala camaatxon
Basq`ali barada maraxlu sa
hadisət`un exlətbi:

– Me karxala ga t`eq`ədər
bisi dörəxune ki, hələ Mak`edo-
niyalu Aleksandri hücumı şahide
bake. Erinaxun bəş IV-ci əsirast`a
kala sərkərdar iz gele sayen bakala
q`oşunen Şirvanane hare. Basq`ali t`öġöl
bakala buruġoy bel düşərgəne sake. Carsakalxon
buruġo laşi q`ızılı şeypuren(ost`aaraxun səs tadala
alət) hərrəminə ost`aar səsen harayt`unpe. T`iya karxala amdarxon t`e
buruġo “fit`e buruġ” s`it`un tade.

Basq`al beş xoşel gelene hari. Beş yaq` isə Lahıcaney.

2. T`ekst`e boş het`uxuna exlät`esa?

3. Roma saal Esmira obrazxoxun samci dəfə mani t`ekst`e boşnan irəsthare?

4. T`ekst`e boş mani perevarxoy s`ine duğesa? Vən ke perevarxoy mani ganxonan bakiyo?

5. Bavan əyloğə het`u görə eşere Basq`ala? Səbəb k`inək`, ən mal 2 cümlə ak`est`anan.

6. Suvalxoy sunt`aynak` coğab bəğğəbes tenebakon:

A) Het`u görə Basq`al bisi dörəxun bakala şəhərə hesab-baksa?

B) İsmayillin c`ələyxə hetərə təgdim baksa?

C) Het`u görə Lahic bisi dörəxun bakala şəhərə hesab-baksa?

D) Basq`ala karxala amdarxo het`uxuna məşq`ul baksa?

7. Seri saal əfçi fikirxo cöybanan.

1. Exlätə görə, Mak`edoniyalı Aleksandr Basq`ala şirik harene.

2. Makedoniyalı Aleksandren Basq`ala q`alane biq`est`e.

3. Basq`ala karxala amdarxo heyvandarluğaxunt`un məşq`ul baksa .

4. Basq`al əyitin məna "q`ala alloyba" upsune.

5. İsmayillina tək t`iyanin amdarxone karxsa.

8. Cümlinə çark`est`anan.

Basq`al ..... gane hesabbaksa.

9. T`ekst`axun aslu kəllinə butk`ali barada pes baneko:

A) Kəllinə butk`al (şal) naxışxon buye.

B) Kəllinə butk`al maşinene əlesa.

C) Kəllinə butk`al kiine əlesa.

D) Kəllinə butk`al Azərbaycani milli sənəte.

**10. Tadeşi cümloğə t`ekst`e
mani abzaşa avuzbes bako?**

Lahıc Girdiman çəyləği börinene.
Şot`ay hərrəminə Babadağ saal
Niyaldağə çurpe. Lahıc təbii q`a-
lane hesabbaksa.

Kot`in, bisi dörəst`a Lahıcı düşmənxoy
basq`innoxun q`orişbseynak` imkane tadiyo.

**11. Romanen q`a Esmiran içoğoy nanaynak`peşkəşt`un haq`i.
Ef fikiren, şot`oğon nanoğoynak` mani peşkəşt`un haq`e?
Ef fikiren, het`aynak` şotoğon t`e peşkəşt`un c`əkr`iyo?**

**12. Əgər vən Basq`ala tağaynan ef nanaynak` hetər peşkəş-
nan haq`oniy?**

13. Mani əyitmux sərfe şameşe?

Çeylağ, doşmen, piskəş, q`ala, şəher, Basq`al, amdorxo, be-
ruğ, perevarxo, kəllinə butk`al.

14. Əyitmoğə t`ablisinaxun düz eğala cörginə laxanan.

c`ələy, buruğ, Basq`al, bəğsun, taysun, xazali irəng, alloy,
aksun, Lahıc, kala, ga, maraxlu, bəş c`eysun, q`əsəbə, lax-
sun, Nij, mis`ik`, neşum

Ganu avabakest`ala əyitmox	Əlamətə avaba- kest`ala əyitmox	Hərəkətə avaba- kest`ala əyitmox

✓ *Vənal əyitmox avuzbi şampes banankon.*

**15. "Basq`al" t`ekst`e p`lana həzirbanan saal hat`e p`lanan
t`ekst`a exlətbanan.**

Q`əbələ

Vətənə tarazne

5

Lahıca sa k`oyayan manst`ay. Miya beş tarapsuni axırncı ğiney. Tarapsuneynak` cöybi ğimxo çareksay. Bəkünə qaybakseynak` 4 ğine mandey. Şot`aynak`al, me ğimxo samalal saat c`ovakest`alayan.

Əyc`ə Qəbəlinə tağalayaniy. Biyəsin, ailinaxun sagala Q`əbəlinə ak`ala ganxoy s`iyurxoyan şampi.

Avayaniy ki, 4 ğinəst`a me q`ədər ganu tarapi çark`est`es teyanbalkal. Şot`o görəl fikirpsayan burqı. Maya tağen?

1. İnformaşına k'alpanan, vənal Q'əbəlinaxun tanışakanan.

Təbiəti mövcüzoğə tamaşapsun çurnansasa, mütlək **Vüğ gözəl şalalina** takinan. Me ganen, iz s'iya t'e pervare bakala vüğ pillinen bakala şalalinaxune ext'iyo. Miya bakala buruğoy təmiz havinen, hərrəminə bakala c'ələyluğen saal gür tağala xene səsen t'etərebsa ki, unk'o sa nağılı dünyənenu. Şalalina p'apseyrak` xeylak buruğə laysun lazime. Yəye xəşurxost'a miya bakala sərinluğen saal təbiəti gözəlluğen amdara tam cavanebsa.

Me şalalə Vəndami ayizene.

Tarixə marağ bunesa, **Çuxur Q'ə-bəlin** ayize bakala Q'ədim Q'əbələ şəhərə taynan. Me pervarxo damna Q'afq'az Albanin paytaxt'ə bake. Şot'ay 2500 usenluğ tarixə. Ras-k'op'k'a taşala vədine miya damna q'alin bariyox, k'eramik'in q'avurxo saal q'eraş tarixi şeymux çoyele c'ere. Me ganxo, Azərbaycani damna dörəşun baki dövlətçiliği tarixəşun marəşlənşakəşoynak'əsil xəzinəne.

Me ayiz rayoni biyexun 34 km. Güney bat-k'alaç, Alazan–Haftaran dərənene.

Tufandağ Dağ-Xizək K'ompleks Q'əbəlin ən çalxəğala istirahəti perevarxoy soğone. Alloy-luğ 4191 m-re. Sa usenast'a ən gele tufan saal çolğun baksuna görə şot'o Tufan s'ine tadeşe. İjenin xaşurxost'a ijen but'əsi buruğoy loxol xizək (lifi) c'ides banekon. Joğulin saal yəye xaşurxost'a isə k'abeli yaq'en buruğoy layes, təmiz buruğoy havina həvq'es saal alloy əqesunen bəş ak'eğala gözəl mənzərəğə tamaşabes baneksa.

Tufandağ Q'əbələ şəhərəşun 4 kilometr t'əğaye baksa.

Q'əbələ tarixi saal folklori muzey

Q'əbəlinəne baksa. Muzeyi 13 otağə bu. Miya damna saal biğın əsirxo aid 14 hazarəşun gele bəğəyeşi şeyşuyxo ak'est'unst'a. Muzeyi boş Heydər Əliyeva yad bala otağxo, şikilxoy galereya, girken buy elmi kitabxana, qavuna həzirbi damna jənəşun bakala heykəlxoy sərgiyal bune.

Muzey Q'əbəlin biyexe.

**Q`əbələnd gözəl vaxt c`ovakest`ala p`ark`e attraksionxo saal yöni vaxt c`ovakest`ala ganxoxun çalxesa.** Şo, Azərbaycani ən kala, qavuna, təmiz havına bakala yöni vaxt c`ovakest`ala p`ark`urxoy soğone. Miya k`aruselxo, xene attraksionxo, elekt`ron əçin salonxo saal mis`ik zoop`ark`al bune. Şot`o Azərbaycani Disneyləndt`un nexə. “Q`əbələnd” gözəl vaxt c`ovakest`ala ganu vüğ dənə süni gölt`un əmələ eçere.

Q`əbəlin q`uzey-batk`alaç tərəfe baksə. Q`əbəlinaxun 3 km tağaye baksə.

Vən şot`oğə mani
perevarxo taysuna
məsləhətnən bəğə?

Vaxta yöni
c`ovakest`eynak`
hik`ə bsuna
lazım?

Eynan beş
dost`urxo
vaxt`urxo yöni
c`ovakest`una
köməyben.

Vaxta yöni
c`ovakest`un
uk`at`an k`ənan
q`amişaksa?

1. T`ekst`a düz saal int`onaşinen k`alpanan.

Q`əbəlina sa gane bu: Niĵe q`əsəbə. Niĵe ayiz Q`əbələ rayonaxun 40 km t`ağay, güney-batk`alaç tərəfe baksə. Q`əsəbə iz göyin xodluğxoxun, ereq`luğxoxun saal geng küçoğoxun c`ək`esa. K`ojurxo. əs-lində, xodluğxoy saal topaluğxoy aranene baksə.

Ayize etnik` grup`axun bakala samal mandi udiyoxe karxsə. Nijə karxala amdarxo gele əş çureğala amdarxone. Əslində miya heyvan bəğsunaxun, əkinçiluğaxun saal ən gelo ereq`luğ saksunaxunt`un məşq`ul.

Nijə q`əsəbə Q`afq`azi buruğxoy tumele. Miya hər sunt`ay q`onağ bakes bakala sa nağılxoy diyare.

Sıx c`ələyin saal gözəl buruğmoğoy arane bakala me ayiz tək karx-seynak` bakala perevar tene. Ko, hamal t`olerantluğı, mədəniyyəti saal damna udi ənənoğoy sığınacağə.

Nijə ən q`əribə xüsusiyyət, şot`ay t`iya bakala tolerantluğı mühite. Miya sa tərəf damna, tamtarağlu udin kilisoox – misal, təzədən bər-pabaki İvel Yeliseyi şiyen bakala C`ot`ari kilisə t`esoğə tərəf isə me-çet`i minaroxe eşqəse. Nijə karxala udiyox saal azerbaycanluyox əsir boyu sun-sunay axsibayxo sagala sa sulfin bel arşı şunt`un cöybiyo.

Udiyox Q`afq`az Albaniya dövləti boş karxi tayfoğoxun soğot`un bake. Şot`oğon içoğoy muza, adət-ənənoğə saal religina əsir boyu q`orişi efet`un.

Dost`urxo, yağın
ki, vən Nijə ayi-
zenan karxsa.

T`ekst`axun
aslu suvalxo
həzirbanan.

Vəx upsunyan
çuresa ki, Nijə
barada beş
nuavabakalt`o-
ğoval vən
exlètbanan.

Şaat`e bakan,
Nijə barada
avuzin məlu-
matxo topbi
oşal təgdim
banan.

Efi Nijə barada həzirbi məlu-
matxo sosial şəbəkəyə pay-
banan ef dost`urxoy arane,
şot`oğ Nijə çalxest`anan.

Nijə barada
exlèt həzirb-
seynak` vəx
p`lanal
tayanst`a.

P`lan

1. Nijə tarix
2. Nijə bakala tarixi abidox
3. Adət-ənən ox
4. T`iya karxala amdarxoy say
5. T`iya karxala amdarxoy məşq`ulluğ
6. Milli paltarxo

Buraxılış məlumatı

UDİ DİLİ 3

Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
Udi dili fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəllif	Venera Antonova
Layihə rəhbəri	Samirə Bektaş
Buraxılışa məsul	Rafiq Kazimov
Üz qabığının dizaynı	Ayaz Abdullazadə
Dizayner və səhifələyici	Yeganə Rüstəmov
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Samirə Bektaş
Texniki direktor	Allahverdi Kərimov
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

Dərslərdə istifadə olunan vizual materiallar
süni intellekt texnologiyalarından istifadə edilməklə hazırlanmış
və mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılmışdır.

© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və
yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq,
elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 8,5. Fiziki çap vərəqi 12. Formatı 57x82^{1/8}.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 96.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş . Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2026

Çapa imzalandığı tarix:

Çap məhsulunu nəşr edən:

“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid pr., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən
bir dərs ilində istifadə üçün verilir.

O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri
qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq,
onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli
saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli
yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

